CUMHURİYET'İN 100. YILINDA MİKROFONLA İLETİŞİM VE MEDYA

ŞENER METE

ÖTÜKEN

ÖTÜKEN

/ otukennesriyat

YAYIN NU: 2000
EDEBÎ ESERLER: 1084

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NU: 49269

ISBN: 978-625-408-556-7

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50

Genel Müdür: Ertuğrul Alpay

Genel Yayın Yönetmeni: Göktürk Ömer Çakır

Editör: Ayşegül Büşra Paksoy

Kapak Tasarımı: Mahmut Doğan

Dizgi-Tertip: Ötüken

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: Çınar Matbaacılık ve Yayın Sanayii Ticaret Ltd Şti
Yüzyıl Mah. Matbaacılar Cad. Ata Han Nu: 34 K: 5
Bağcılar-İstanbul
Tel: (0212) 628 96 00
Sertifika Nu: 45103

İstanbul- 2023

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Şener METE: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yüksek lisans yaptı. Amerikan Kültür ve İngiliz Kültür derneklerinde eğitim aldı. Devlet Lisan Okulu Arapça Bölümü'nü bitirdi. Milli Güvenlik Akademisinde 63. Dönem Müdavimi oldu. TRT Antalya Radyosu ve TRT Türkiye'nin Sesi Radyosunda çalıştıktan sonra TRT Haber Merkezi'ne geçti. Redaktör spiker ve daha sonra ise başspiker oldu. Çeşitli radyo programları hazırladı, televizyon belgesellerini seslendirdi, programlar sundu. Türkiyenin Sesi Radyosu'nda 26 bölümlük Birinci Dünya Savaşı ve Türkiye adlı radyo belgeseli hazırladı. Haber spikerliğinin yanı sıra çok sayıda özel haber hazırlayıp sundu. Yaklaşık 20 yıl, bütün ulusal bayramların ve yurt içi ve yurt dışındaki önemli törenlerin televizyon veya saha içi spikerliğini yaptı. Bunlar arasında Arafat'tan ilk canlı yayın, Bosna Hersek'te Mostar ve Konjic köprülerinin açılışı, KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş ve 9. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in cenaze törenleri ile Srebrenica katliamı anma törenleri yayınları da vardır. Eğitim Dairesi'nde çeşitli dönemlerde TRT spikerleri ve muhabirlerine diksiyon eğitimi verdi. Ayrıca üniversite ve pek çok kurumda eğitici olarak, güzel konuşma seminer ve eğitimlerine katıldı. Ulusal ve Uluslararası nitelikteki sempozyum ve kurultaylarda tebliğler sundu, çeşitli dergilerde diksiyon ile ilgili makaleler yazdı. Türk Dil Kurumunda 2011 yılında, Türkçe Sözlük ve Yazım Kılavuzu'nu hazırlama grubuyla Güncel Türkçe Sözlük grubu üyesi olarak görev aldı. 2010 ve 2016 yılında Abant İzzet Baysal Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde öğretim görevlisi olarak güzel konuşma ve diksiyon dersine girdi. 2015 ve 2017 yıllarında Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde öğretim görevlisi olarak diksiyon dersi verdi. TRT Akademi ve TDK Türk Dili dergilerinde makaleleri yayımlandı.

Osmanlıcadan geçen sözcüklerin doğru okunuşu için *Telâffuz Sözlüğü*, yabancı dillerdeki kelimelerin doğru seslendirilmesi için *Okunuşlar* ve spiker ve sunucular için *Konuşturan Sözlük* adlı kitapları yazdı. 2014 yılının Ekim ayında yayınlanmış olan *Kısaltmalar Sözlüğü* ve elinizdeki sözlük son çalışmalarıdır.

Şener Mete, Diyanet Radyo'da Türkiye radyolarında ilk kez 5 yıl süren, diksiyon ve güzel konuşma eğitimini kapsayan Söz Sanatı adlı 960 program hazırladı ve sundu. 2019'a kadar TRT Radyolarında haber sundu ve Bosna Hersek'te 1992-1995 yıllarında yaşanan göç konusunda bir program hazırladı. Meslekte 42 yılını doldurarak 2019 yılında emekli oldu. Emekli olduktan sonra da hafta içi her gün yayımlanan "Güzel Türkçemiz" adlı programı hazırladı ve sundu.

Mete, Türkiye Dil ve Edebiyat Derneği'nin kurucu üyelerindendir.

Yayımlanmış Kitapları:

1- *Telâffuz Sözlüğü* 2005– RTÜK
2- *Okunuşlar* 2006 - RTÜK
3- *Konuşturan Sözlük* 2009 – TRT
4- *Hayatımızdaki Kısaltmalar Sözlük* 2014 -TRT
5- *Konuşturan Sözlük Gözden Geçirilmiş 2. Baskı* -2020- TRT

İÇİNDEKİLER

Sunuş....11

"MİKROFONLA İLETİŞİM VE MEDYA" İÇİN MESLEKİ DÜŞÜNCELER

Gelişim ve Başarı **(Füsun Ünsal)** 15
TRT Spikeri Gibi Konuşmak **(Hakan Urgancı)** 17
Mesleğimizin Dili **(Cüneyt Gündoğdu)** 19
Seslendirme **(Ahmet Şahin Aksoy)** 20
Prodüktör ve Spiker **(Haluk Gürkan Arığ)** 22
45 Yıllık Süzme Bal **(Osman Fikri Sertkaya)** 24
Sözlüğün Yazımında Tutulan Yollar....25
Telaffuz (Söyleyiş) 29
Doğru Telaffuz....31
Ipa (Internatıonal Phonetıc Alphabet) Sistemi 32
Sözlüğün Sistemi ve Ipa 37
Vurgu ve Telaffuz Yazımının Genel Özellikleri....41
Özel Simgeyle Belirtilmiş Sesler....42
Vurgu....53
Cümle ve Metin Vurguları....57
Telaffuza Yönelik Özet Bilgi 58
Kısaltmalar ve Simgeler....59

SÖZLÜK VE AÇIKLAMALAR

A 63
açık 65 (Açık a/e/futbol/görüş/hece/oturum/oylama)
ad 68 (Ad aktarması/bilim/cetveli/çekimi/durum eki)
ağız 73 (Ağız açtırmamak/boşluğu/ünlüsü/ünsüzü)
alt 87 (Alt başlık/bent/ boşluk/çene/çizgi/geçit/kıta)
ana 94 (Ana Bülten/dil/dili/haber/kamera/karakter/kopya)
anlam 100 (Anlam aykırılığı/bilimi/daralması/değerleri)
ara 105 (Ara aç/başlık/bülten/cümle/işareti/nağme/söz)
arşiv 111 (Arşiv bandı/belgesi/filmi/çözümleyici/formu)
art 112 (Art damak/artık/art ünlüler/art zamanlı)
at 118 (Ata binmek/at binmek/atlı tören/atlı tören birliği)

B 126
bant 130 (Bant/çözümlemesi/kayıt/numarası/reklam/silici)
basın 132 (Basın açıklaması/bildirisi/bülteni/bürosu/duyurusu)
baş 134 (Başbaşa/boşluğu/planı/rol/spiker)
belgesel 139 (Belgesel film/kameramanlığı/kanalı/seslendirme)
bildiri 146 (Bildiri hazırlamak/bildirim)
bilgi 149 (Bilgi bankası/kirliliği/şöleni/toplama kuralları)
bir 152 (Birazdan/biri/bir kısmı/birleşim/bir seslik/bir vokal)
boğumlama 159 (Boğumlama çalışması/kusurları)
büyük 168 (Büyük harf/ünlü uyumu/veri)

C 172
canlı 173 (Canlı bağlantı/haber yayını/performans)
cümle 178 (Cümle vurgusu/yapısı)

Ç **180**
çekim 182 (Çekim açısı/ekibi/ekleri/hızı/izni/mekânı)
çeviri 186 (Çeviri metni/söz/Türkçesi)
çocuk 190 (Çocuk edebiyatı/hakları/istismarı/kanalları)

D **195**
dijital 210 (Dijital diplomasi/dönüşüm/ekonomi/göçebe)
diksiyon 213 (Diksiyon çalışması/eğitimi/eğitmeni/icracıları)
dil 215 (Dil aileleri/akrabalığı/atlası/bağı/bilgisi/bilimi)
diş 225 (Diş damak ünsüzleri/dudak ünsüzleri/dudak v'si)
diyafram 226 (Diyafram hareketi/kası/kontrolü/kullanmak/nefesi)
doğru 230 (Doğru akım/cümle/nefes/ses/söz/telaffuz/vurgu)
drama 235 (Dramalar/dramatik/dramatize/dramaturg/dramaturji)
dudak 237 (Dudak güçlendirme/kasları/tembelliği/trili/uyumu)
düzeltme 243 (Düzeltme işareti/Düzeltme ve cevap hakkı)

E **248**
ek 254 (Ek bütçe/ders/ekleme/eklemeli/eklerin yazımı)
etki 268 (Etkileme/etkilenme/etkileşim/etkileyici)

F **273**
fiil 279 (Fiil cümlesi/kökleri/fiiller/zamanları/fiilimsi)
futbol 286 (Futbol deyimleri/görsel sunumu/ekonomisi)

G **288**
gazeteci 290 (Gazeteci andı/gazeteciler/gazetecilik/filmleri)
geniz 295 (Geniz boşluğu/n'si/ünsüzleri)
gırtlak 300 (Gırtlak çarpması/sesi/ünsüzü)
göz 308 (Göz gezdirme/ışığı/testi/yuvarı)
güzel 314 (Güzel adlandırma/konuşma/sesi olma)
Ğ 316 (Ğ sesi)

H **319**
haber 319 (Haber ajansı/kameramanı/metni/spikeri/yönetmeni)
hayat 340 (Hayata dair her şey/hayatım/hayati organlar)
hece 343 (Hece bölümü/çeşitleri/doruğu/düşmesi/uzunluğu)

I **353**
ışık 355 (Işık ayağı/çubuğu/kaynağı/odası/şefi/şiddeti)

İ **357**
iki 360 (İki dereceli seçim/nokta/telli)
ilk haber 364 (İlk haber/naklen yayın/nefes/özel televizyonlar)
ince 366 (İnce a/bağırsak/düz ünlüler/g/k/l/t/u/ünlüler)
insan 370 (İnsan dili/gırtlağı/hakları/kaynakları/sesi/sesleri)
İstanbul 374 (İstanbul ağzı/film festivali/il radyosu/maratonu)

J **382**

K **384**
kalın 387 (Kalın a/bas/düz ünlü/g/k/l/t/yuvarlak ünlüler)
kamera 389 (Kamera arkası/asistanı/aşağı/ekibi/hareketleri)
kamu 393 (Kamu diplomasisi/gücü/hizmeti/medyası/yararı)
Kapalı 396 (Kapalı a/devre/e/hece/oturum/tribün)
karşı 401 (Karşılama/karşılaştırma/karşılık/karşılıklı/karşıt)
kelime 407 (Kelime çekimi/dağarcığı/grubu/seçimi/sıklığı)
kesme 410 (Kesme işareti ve kullanımı)
kısa 414 (Kısa çizgi/dalga/durak/haber/hece/i/kısa/ses)
kişi 419 (Kişi adları/ekleri/zamirleri)

kitap 421 (Kitap kalitesini anlamak/okumak)
kitle 422 (Kitle iletişim araçları/iletişim dilinin incelenmesi)
konuşma 428 (Konuşma çizgisi/dili/hareketi/kusurları/melodisi)
kök 434 (Köken bilimi/kökler/kökteş/Köktürk Alfabesi)
kulak 438 (Kulak kepçesi/testi/zarı)
kurgu 440 (Kurgu için öneriler/kurgulama/masası/yapmak)
kültür 445 (Dili/sanat/yayınları)

L **448**

M **454**
meclis 461 (Meclis araştırması/bozan/gündemi/haberciliği)
medya 464 (Medya bağımlılığı/birleşmesi/çalışanları/dili)
metin 471 (Metin değerlendirme/ipuçları/madencisi/vurgusu)
muhabir 479 (Muhabirin kullandığı araç gereçler/muhabirlik)
müzik 484 (Müzik cümlesi/dili/efekti/kanalı/programı)

N **486**
nefes 490 (Nefes aldırmak/aldırmamak/almak/çalışması)
nokta 497 (Nokta işareti nerelerde kullanılır/noktalama)

O **501**
orta 508 (Orta bölge/dalga/e/hece/ses/tını/Türkçe)
Osmanlı 510 (Osmanlı alfabesi/Osmanlıca/dilleri/Türkçesi)

Ö **514**
ön 516 (Ön araştırma/damak/ek/izleme/ses/ünlüler)
özel 521 Özel adlar/dil/günler/haber/program/yayın)

P **526**
prodüktör 535 (Prodüktör ve röportaj)
program 536 (Program adı/akışı/hazırlamak/konuğu/sunucusu)

R **543**
radyo 544 (Radyo alıcısı/dili/dostu/evi/haberi/programı)
resmî 554 (Resmî bayramlar/dil/gazete/geçit/kabul/tebliğ)
röportaj 558 (Röportajda önemli hususlar/nitelikleri/yayını)
r sesi 563 (R sesini çıkaramayan çocuklar ve gençler için)

S **568**
sayı 575 (Sayılar/sayı sıfatları/sayıların yazımı)
ses 582 (Ses alanı/alma/analizi/aralığı/aygıtı/bilgisi/bilim)
sinema 605 (Sinema filmi/sinema-televizyon karşılaştırması)
sohbet 609 (Sohbeti derinleştirme/sohbet programı ve spiker)
solunum 611 (Solunum alıştırmaları/sistemi)
son 613 (Son dakika/ekleri/son on/son r sesini düşürmek)
sosyal 615 (Sosyal bilimler/devlet/medya/paylaşım/yapı)
söylem 617 (Söylem çözümlemesi/notları)
söyleyiş 618 (Söyleyiş bozukluğu/daralması/kusurları)
söz 620 (Söz açmak/akımı/dizimi/noktalaması/programı)
spiker 624 (Spikerin dili/görevi/özel nitelikleri/makyajı/düzeni)
spor 631 (Spor dalları/haberciliği/programları/spikeri/yazarı)
stüdyo 634 (Stüdyo amiri/çeşitleri/destek alanları/kameramanı)
sunucu 638 (Sunuculuk eğitimi/sunucunun çalışma ortamı)

Ş **643**
şiir 645 (Şiir dili/şiir ezberlemek/şiirsel anlatım)

T **648**
taklit 650 (Taklitçi/taklit ederek/taklit sesleri)
tarih 653 (Tarih belgeselleri/tarihçe/tarihi/tarihi gramer)
tek 657 (Tek adım/anlamlılık/ayak/burun deliği nefesi)
telefon 661 (Telefon bağlantısı ve yapımcı/konuğu/konuşması)
televizyon 663 (Televizyon alıcısı/atasözü/belgeseli/dergisi/haberi)
terör 670 (Terör eylemi/haberleri/örgütü/suçlusu)
tez 673 (Tezin başlık sayfası/etik beyanı/özeti/yazımı)
ton 678 (Ton/tonal/tonem/tonlama/tonlama çeşitleri/tonlu)
toplum 680 (Topluma karşı konuşma/toplumsal belgesel/etkileşim)
tören 681 (Tören alanı/başvurusu/spikeri/yayınları/yönetmeni)
trans 686 (Transfer/transformal nefes/transformasyon/transkript)
TRT 688 (Akademi/Haber Merkezi/Radyo ve Televizyonları)
Türk 695 (Türk ailesi/alfabesi/bayrakları/dili/dünyası/müziği)

U **706**
ulus 707 (Ulusal/bayram/devlet/dil/kanal/uluslararası/tören)
unvan 709 (Unvanlarda eskilik ve yükseklik)
uydu 712 (Uydu haberleşmesi/yayıncılığı/yayını)
uzun 715 (Uzun çizgi/dalga/durak/e/hava/hece/i/mesafe/seslem)

Ü **718**
ünlem 719 (Ünlem cümlesi/kelimeleri/vurgusu)
ünlü 720 (Ünlü daralması/düşmesi/kekemeler/spikerler/şairler)
ünsüz 724 (Ünsüz benzeşmesi/değişimi/düşmesi/sertleşmesi)
üst 727 (Üst boğaz boşluğu/boşluk/dil/konuşma/solunum yolu)

V **730**
veri 733 (Veri birimleri/ekonomisi/gazeteciliği/iletimi/kaynağı)
vurgu 737 (Vurgu almayan ekler/çeşitleri/değişimi/yöntemleri)

Y **741**
yanlış 744 (Yanlış eğitim/haber/konuşma/nefes/ses/sözler)
yap 746 (Yapacağım/yapacağız niçin yapıca:z diye okunur)
yapım 748 (Yapım bütçesi/ekibi/ekleri/merkezi/süresi/türleri)
yayın 753 (Yayın akışı/alanı/arşivi/dili/dönemi/geciktirici/kalıbı)
yazı 759 (Yazıda parçaları ayıran işaretler/işleri/noktalaması)
yeni 762 (Yeni medya/normal/program/söz/yayın dönemi)
yer 763 (Yer adlarının okunuşu, vurgusu, yazımı/yerel/yerinde)
yönetmen 770 (Yönetmenlik/yönetmen nasıl çalışır/keşfi/yardımcısı)
yurt 772 (Yurtdışı bürolar haberciliği/yurtdışı yayın/haberleri)
yüz 775 (Yüz değiştirme/yüz kaslarını gevşetme çalışması)

Z **777**
zaman 777 (Zaman aşımı/değeri/zamanlama/zaman zarfı)
zirve 780 (Zirvelerde akış ve basın merkezi/zirve yayınları)

Artikülasyon Çalışmaları Rehberi 787
Yazımlarda Yanlış/Doğru Cetveli 789
Ülkeler, Başkentleri ve Dilleri 790
Dilimizdeki Ekler 796
İz Bırakan Bazı Spiker ve Sunucular 807
Kaynakça 811

SUNUŞ

Cumhuriyetimizin 100. yılında medyada kullanılan terim ve kavramları ortaya koyan bu çalışma; esas itibarıyla 42 yıl içindeki, spikerlikle başlayan ve eğitim dâhil birçok alanında yaptığım görevlerde edinilen yayıncılıkla ilgili bilgilerin çoğunun alfabetik dizin biçiminde bir araya getirilmiş sonucudur. Geçmişte kelimelerin, yabancı adların ve kısaltmaların doğru telaffuzuna yönelik olarak hazırladığım beş sözlükten farklı olarak, yayına çıkan ya da bir yayının çeşitli noktalarında görev alan kişilerin yaptıkları işlerin yanı sıra yayıncılık mesleğinde kullandıkları birçok kavram ve terimin doğru telaffuz biçimlerinin yer aldığı bir çalışmayı takdim ediyorum. Bu çalışmanın, öncelikle birbirini tamamlayıcı maddelerle yol gösterici bir kılavuz olmasına dikkat edilmiştir.

Kitapta, yayına doğrudan katılan yönetmen, spiker, sunucu, muhabir, kameraman, ışıkçı, sesçi, alt yazıcı görevlerini yürüten yayıncılarla editör, prodüktör, kurgucu, teknisyen, yayın şefi, teknik yönetmen, dekor sorumlusu, butafor, efektörlerin yaptıkları işler ve kullandıkları araçların tanımları yer almaktadır. Ayrıca spiker, sunucu, muhabir, yönetmen gibi özel meslek sahiplerinin mesleki anlamda bilmeleri gereken birçok konu açıklanmıştır. Çalışmamız, tanımların ötesinde mesleki bilgileri de yansıtmaktadır. Ayrıca Türkçenin genel yapısı, Türk dilleri, Türkçe konuşan ülkeler, Türkoloji, tarihte iz bırakmış sözlüklerin yanı sıra dilimizdeki eş sesli ve eş anlamlı sözcüklerin anlam ve telaffuzları da diğer maddeler gibi sıralanmıştır. Bu sıralama içinde harflerin içindeki sesler, doğru telaffuz için fonetik olarak da belirtilmiştir.

Elinizdeki kitap; iletişim, etkileşim, yayın, yayıncılık, gazete, radyo, televizyon, telefon, bilgisayar, sosyal medya ve yapay zekâ ile ilgili çok fazla terimi ve kavramı içermektedir. Bu terim ve kavramlardan, başka dillerden geçmiş olanlar özgün yazımlarıyla belirtilmiştir.

Kitapta; yazım kuralları, haber yapımı ve yazımı, program yapımı ve yazımı, röportaj teknikleri, anons biçimleri ve bunların yanı sıra kamera, kameramanlık ve kamera çekimlerinde kullanılan birçok kavramı da bulacaksınız. Kendi mesleğim itibarıyla bir spikerin sınava girişinden itibaren tutacağı nöbetlerde, yapacağı anonslarda, seslendirmelerde, haber okuyuşunda, sunumlarında, röportajlarda, yönetim ve yayıncılarla ilişkilerinde, tören, seçim gibi özel yayınlarda bilmesi gereken birçok konu ayrıntılarıyla maddeler halinde sıralanmıştır. Bunun dışında genel hitabet kuralları, sohbet ve konuşmanın diğer unsurlarının yanı sıra sosyal medya, mesajlaşma, telefonda konuşma kuralları da yer alan konulardandır.

Gerek yayıncıların gerekse spiker ve sunucuların mesleklerini icra ederken karşılaşacakları riskler ve hastalıklarla ilgili bilgilerin yanı sıra nefesin özellikleri ve yararları, nefes alma biçimleri birbirinden farklı tekniklerle anlatılmıştır. Nefes organları, ses organları ve konuşma organları detaylarıyla yer bulmuştur. Nefesin yanı sıra diksiyon, Türkçenin sesleri, birbiriyle karıştırılan kelimeler, yayında söylenmemesi gereken sözcük ve tamlamalar, vurgu, tonlama, ulama, metin değerlendirme, anonslar gibi mikrofona konuşanların bilmesi gereken birçok kavram bulunmaktadır.

Türk Sanat, Türk Halk, Klasik Türk ve Klasik Batı Müziği'nin bilinmesi gereken bazı terimleriyle birçok spor dalında ve olimpiyatlarda geçen kavramlar kısa ve öz biçimde açıklanmaktadır.

Yayıncıların bilmesi gereken yasal dayanaklar, bazı kanun maddelerinin yer aldığı açıklamalarla birlikte verilmiştir. Yine son yıllarda yaygınlaşan kısaltmalar içinden bir yayıncının mutlaka bilmesi gerekenlerin birkaçı anlam ve telaffuzlarıyla birlikte konulmuştur.

Bu kitap hazırlanırken Türk dili, diksiyon, yayıncılık ve habercilik konularıyla ilgili 79 eser taranmıştır. Bu eserlerin içinde iki ansiklopedi, 12 sözlük, sempozyum ve kurultay bildiri kitapları, *TRT Akademi* dergileri, basılmış tezler, ders notları ve spikerlik ve redaktör spikerlikle ilgili gördüğüm dört eğitimde 1978 yılından beri tuttuğum notlar bulunmaktadır. Ayrıca güvenilir internet sitelerinde yer alan bazı terimler de kaynaklardan kontrol edilerek sözlüğe aktarılmıştır. Bunun dışında, yıllar önce güzel konuşma ve yayıncılıkla ilgili olarak hazırladığım "Söz Sanatı" adlı programda da kullandığım, teknik ve programla ilgili bazı yayıncıların gönderdiği metinlerdeki bilgiler bu çalışmada çok önemli bir ışık olmuştur.

Dizinde ayrıca yayıncılıkla ilgili ilk anayasal kurum olan TRT'ye özel bir önem verilmiştir. TRT ile ilgili 31 madde bulunmaktadır.

Kitap sayfaları; ilki kavramlar ve vurgusuyla okunuşu, ikincisi açıklamalar olmak üzere iki sütun halinde hazırlanmıştır. Sayfalar, konu başlıkları ve alt başlıklar halinde değil, alfabetik biçimde kavram ve terim maddeleri olarak dizilmiştir. Maddeler 8 punto sözlük anlamları 9 punto, detay ve açıklamalar ise 8 punto olarak yazılmıştır. Kelime ve tamlamalardaki vurgular koyulaştırılmış ve kırmızı renkle belirtilmiştir. Madde tanımlarındaki numaralar da kırmızı renkle belirlenmiştir. Telaffuz biçimleri bir kısmı IPA (Uluslararası Fonetik Enstitüsü) dizininden birkaçı da alfabemizdeki büyük harflerden yararlanarak transkripsiyon halinde yazılmıştır. Bunun sebebi, çok az kişinin fonetik bilgisinin olması ve tümüyle IPA'ya bağlı kalınması durumunda telaffuz güçlüğü çekileceği endişesindendir.

Özetle bu çalışma, alfabetik dizin biçiminde yazılmış bir yayıncılık ve diksiyon bilgileri kitabıdır. Bilgi verici bir kitap olarak okunuş özelliği de vardır.

Bu çalışmayı, diğer kitaplardan farklı olarak mesleğiyle ilgili kitap yazan yayıncı arkadaşlar ve Türk dili ve kültürü konusunda dünya çapında tanınan iki hocamız değerlendirdi. Son bölümde, bazı yazımlarda görülen yanlış sözcüklerin doğrularıyla, dünya ülkelerinin ve başkentlerinin doğru okunuş biçimleriyle konuştukları dillerin bir listesi bulunmaktadır. Türkiye'de PTT dönemi ve TRT'ye ait radyo ve televizyonlarda Türkçe yayın yapan spikerlerin adlarının bulunduğu liste ise spikerlerimize bir sürpriz olarak sunulmaktadır. 1927 yılında başlayan radyo yayıncılığı ile birlikte PTT ve TRT yayınlarında mikrofon başına geçen tüm spikerleri bulabilmek oldukça zaman alıcı bir çalışma oldu. Çünkü böyle bir listenin kurumlarda bulunmadığını görmek üzücü olmakla birlikte, artık aramızda olmayan spikerlerin de adlarının unutulmayıp bu kitapta yaşatılması, benim için sevindirici olmuştur.

6793 maddenin açıklandığı ve vurgulu telaffuzlarının olduğu bu kitapla; radyo ve televizyonlarda emek veren, çalışmalarıyla iz bırakan tüm spiker ve yayıncı arkadaşlarıma esenlikler diliyor, artık aramızda olmayanları da "bir hoş sada" bıraktıkları için saygıyla yâd ediyorum.

ŞENER METE

“MİKROFONLA İLETİŞİM VE MEDYA” İÇİN MESLEKİ DÜŞÜNCELER

Deneyimli bir spikerden:

GELİŞİM VE BAŞARI

Bundan 37 yıl önce spikerlik sınavını kazandığımda, okul hayatımda ve kendi merakım sayesinde öğrendiklerimin dışında dil konusunda bildiklerim çok sınırlıydı. Mesleğin içinde bir öğrenci olarak geçirdiğim zaman boyunca özellikle dilimizin; mantıkla çevrelenmiş, inceliklerle dolu Türkçemizin bir derya olduğunu ve mesleğimizin ne kadar çaba gerektirdiğini biraz da gözüm korkarak anladım.

İletişimin en önemli aracı dil aynı zamanda ortak kültürümüzün, ortak varlığımızın vazgeçilmez unsurlarından. İnsan yaşamı gibi dil de sürekli değişiyor ve kendini yeniliyor. Ne yazık ki Türkçemiz bu değişimi genellikle "gelişim"den yoksun yaşamakta. Evet, dil yaşıyor ama dilimize giren pek çok sözcüğü, Türkçe karşılığını bulmadan kullanmaya başlıyoruz.

1988 yılında 32 dil bildiği için Babil Dünya Ödülü'nü alan Johan Vandewalle, Türkçenin kurallar sistemini inceledikçe satranç oyununa benzetmiş ve mantıklı, basit ve az sayıda olan satranç kurallarının benzerinin Türkçe dil bilgisi sisteminde bulunmasının Türk dilinin en büyülü özelliği olduğunu söylemiştir. Vandewalle o yıldan bugüne bildiği dillerin sayısını 50'nin üzerine çıkarmış.

Türkçemiz kuşkusuz, dünyanın en büyülü dillerinden biri ama dil bilincinin giderek körelmesine seyirci kalıyoruz. Dilimize ve elbette yayıncılığa gönül vermiş, Türkçe konusunda duyarlı insanların bu konuda çaba sarf etmesine çok ihtiyacımız var. Şener Mete, daha önceki çalışmalarında olduğu gibi şimdi bir kez daha bu görevini yerine getiriyor.

Kuşkusuz, çağımızın en önemli unsurlarından biri iletişim. İyi bir konuşmacı olmak çok okumak, okuduklarımızı özümsemek ve anlatılanları iyi kavrayabilmek ve can kulağıyla dinlemekten geçer.

Mesleğinizde ne kadar üstün yeteneklere sahip olursanız olun çalışmadan, her geçen gün kendinizi geliştirmeden başarıya ulaşamazsınız. Bu yolda da ufkunuzu açacak, destek olacak yol göstericilere ihtiyacınız vardır. Bu kitap da onlardan biri…

Başarı cesaret ister. Başlangıçtaki cesaret yavaş yavaş inanca dönüşür. İnanç ve meslek sevgisiyle yapılan her uğraş da başarıyı getirir. İşte böyle doğmuş bir çalışmayı tutuyorsunuz ellerinizde.

Yayıncılığın olmazsa olmazı bilgi, eğitim ve deneyimdir. Medya dünyasında bolca yapılan hataları görüp duydukça, yıllarını yayıncılığa adamış usta isimlerin bu tür çalışmalarının daha da önem kazandığını düşünüyorum.

Mesleki ve eğitimci kimliğiyle yola çıkan Şener Mete hem elindeki kaynakları hem de mesleki deneyimlerini dil konusundaki bilgisiyle harmanladı ve uzun çalışmalardan sonra bu kitaba imza attı. Şener Mete kimsenin yapamadığını, daha doğrusu kimsenin cesaret edemediğini gerçekleştirdi. Bu yapıt şüphesiz en güvenilir kaynaklardan biri olacak ve yeni başlayanlar kadar "tecrübeli öğrencilere" de yol gösterecek.

Bu, çok büyük bir dikkat, özen ve sabır isteyen bir çalışma. Elinizdeki eser bir okul, bir eğitim aracıdır. Bu yol gösterici çalışma, hem doğru yazmanızı sağlarken doğru

Özel kanaldan TRT'ye sınavla giren spikerden:

TRT SPİKERİ GİBİ KONUŞMAK

TRT FM'deki bir canlı yayınıma gelen konuğum, ilginç bir performans sergiliyordu. Sorduğum sorulara uzun ve düzgün bir dille yanıt verdiği halde sorudan bağımsız, ilgisiz şeyler söylüyordu. Yani soruyu duymayan biri için konuğum kesinlikle 'iyi konuşmacı' sayılabilirdi. Aslında siyasetçilerden alışık olduğumuz bu söylem biçimi, siyasetle ilgisi olmayan bir yayın sırasında tuhaf kaçıyordu. Dayanamadım:

- Efendim TRT spikeri gibi konuluyorsunuz.
- Aa, çok teşekkür ederim.
- Rica ederim ama aslında size iltifatta bulunmuş değilim.
- Anlayamadım?
- Şöyle izah edeyim. Özel televizyon kanallarında bir spikeri başarılı yapan, ne söyleyeceğini bilmesidir. Öyle değil mi?
- Elbette.
- Ama TRT'deki spikerin vasfı tam olarak bu değildir.
- Nedir?
- Biz kamu yayıncısı olarak hem yazılı kurallara hem de yazılı olmayan etik ilkelere bağlı olduğumuz için herkesi birleştirici bir dil kullanmak zorundayız. Bu sebeple zaman zaman çok dar bir hareket alanında çalışırız. Pek çok şeye dokunmadan, dillendirmeden yayın yaparız. Bu da bizi bir konuda uzman yapar.
- Doğru aslında.
- TRT spikeri, ne diyeceğinden önce neyi dememesi gerektiğini bilen biridir. Bu yüzden bazı kritik durumlarda yarım saat güzel güzel konuşur, özne-yüklem uyumlu, kusursuz cümleler kurar ve yayını doldururuz. Buna rağmen hiçbir şey söylememeyi başarabildiğimiz için diğer meslek erbabından ayrılırız. Yani özetle şöyle söyleyeyim: Siz de güzel konuşuyorsunuz ama konuları teğet geçiyorsunuz.

Evet, işimiz bu kadar ince ayar gerektiren bir iş. Tabii ki herkesten böyle bir şey bekleyemeyiz ama en azından diline gereken özeni göstermesini bekleyebiliriz.

27 yıldır hayatımı sadece konuşarak kazanıyorum. Bu yüzden benim için konuşmak sadece iletişim kurmak değil, hayatta kalma ve hayatını kazanmanın bir aracı. Kavramlara bu sebeple tutkunum. Onların yerli yerinde kullanılmadığını gördüğümde de ister istemez sinirlenirim. Hayır, bu sadece bir meslek deformasyonundan kaynaklanmıyor. Yani bir Türkçe savaşçısı falan değilim. Bunu yapanlara sonsuz saygım var, orası ayrı. Kavramların yerli yerinde kullanılması, iletişim kazalarının ve belki de savaşların önüne geçebilecek tek şey. Yoksa dünyadaki çoğu insanın iyi olduğuna inanırım. Amaç iyidir ama sonuç felakettir. Zira dilimizi iyi bilmiyor, bu gereci doğru kullanmıyoruz. Oysa çok sevdiğim bir sözde dendiği gibi; "Diline azıcık özen göstermeyen, talihini sakatlar."

Dili iyi kullanmak eğitim almış herkesin ortak sorumluluğu iken, biz radyo-televizyon yayıncılarına çok iş düşüyor. Özellikle sosyal medyadan sonra kişisel yayıncılığın yükseldiği bu çağda konvansiyonel medya ağır ve hantal kaldı. Habere ulaşmak

Bir iletişimciden:

MESLEĞİMİZİN DİLİ

Her mesleğin bir "dili" vardır. Mesela doktorlar, topluca yaptıkları hasta kontrollerinde sadece kendilerinin anlayabildiği profesyonel bir dil kullanırlar. Biz bu dili anlayamayız. Zaten doktorlar da hasta ve hasta yakınlarına anlayacakları günlük dille konuşurlar. Bu durum birçok meslek grubu için geçerlidir. "Kesmek" kelimesi argoda, kasaplıkta, futbolculukta ve yayıncılıkta birbirinden farklı anlamlara gelir. İşte bu farklar mesleğin içeriğinde anlamlılaşır ve uygulamasındaki düzeni ve iletişimi kolaylaştırır.

Bu sözlük, biz yayıncıların mesleğimizi icra ederken kullandığı kavram ve kelimelerin tanımlarını içermektedir. Hatta bazı başlıklarda bu tanımlar oldukça detaylı ele alınmıştır.

Yayıncılığın dili, çoğu yerde yaygınlaştığı için tıp dili kadar, bankacılık dili kadar anlaşılmaz değilse de herkesçe bilinen bir dil de değildir. "Kamera"yı herkes bilebilir ve aynı şeyi anlayabilir ama "yaklaş" demenin televizyon yayıncılığı alanında ne anlama geldiğini sadece televizyoncular bilir. Ki "yaklaşmak" kelimesi halkın günlük dilindedir. "Toparlamak" kelimesini de ev hanımı başka anlar, sunucu başka. Bir de sadece yayıncıların kullandığı "DSF, pan, tilt, superpose, timelapse" gibi sayısız teknik kavram vardır. Bu kavramlar usta-çırak ilişkisiyle öğrenilen yayıncılıkta kuşaktan kuşağa aktarılmıştır ancak elinizdeki sözlükte birçok yabancı kavramın Türkçesi bulunmaktadır. Şüphesiz bir sözlük mantığıyla bazı bilgiler geçmişte kayıt altına da alınmıştır ama bahse konu çalışma kadar kapsamlı bir kaynak var mıdır, bilemiyorum.

Elinizdeki bu değerli çalışma sevgili meslek büyüğümüz Şener Mete ağabeyimin yıllarını verdiği spikerlik mesleğinden hareketle radyo ve televizyon yayıncılığının birçok alanındaki tanımları kapsamlıca toplamayı ve dijitalleşen bilgi akışında yeni nesillere, genç kardeşlerimize bu bilgileri "elle tutulur" şekilde derli toplu bir şekilde sunmayı amaçlamıştır.

Okudukça bilginin pekişeceğine olan inancımla, okuyanların çok olması, bilgilerinin artması ve pekişmesi temennisiyle...

Cüneyt Gündoğdu*

---

* Cüneyt Gündoğdu, Gazi Üniversitesi Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü'nü bitirdi ve yüksek lisans yaptı. TRT'ye Ankara Radyosu "Çocuk Saati" sanatçısı olarak başladı, aynı programın yönetmenlik görevinin yanı sıra seslendirme sanatçılığı yaptı, dizi filmde oynadı, programlar sundu. TRT'de yöneticilik görevinde bulundu. *Bir Şans Daha* ve *İşim iletişim* adlı kitapları vardır.

Deneyimli bir seslendirme sanatçısından:

SESLENDİRME

Medya ortamında birbirinden farklı seslendirmeler yapılır. Seslendirme sanatçıları belgeselden sinema filmine, reklamdan bir yerin tanıtımına kadar pek çok yapıma sesleriyle hayat verirler.

Belgesel filmler, eğitici ve öğretici niteliktedir. İzleyiciyi bilmediği, görmediği yerlere götürür. İzleyici, yaşamı boyunca gitmediği, gitme olanağı bulamayacağı yerleri gezer, insanlarını yakından görür, yaşamlarına tanık olur. İyi bir belgesel izleyicisi, bir film izlemenin yanı sıra, pek çok konuda bilgi sahibi olur.

Belgesel seslendirmelerinde genellikle dar bir kadroyla çalışılır. Amaç, izleyicinin ilgisini asıl konuya çekmek ve dikkatini dağıtmamaktır. Bu nedenle, bazı kalabalık sahnelerde doğal ses verilebilir. O sesler fonda da duyulur. Böyle olunca da senkron ön planda değildir. Bunun en büyük nedeni, ekranda görünen kişilerin oyuncu olmayışları ve o anda akıllarına gelen şeyi söylemeleridir. Ekrandaki kişiler sık sık "aa, ee" gibi sesler çıkarır. Seslendirme sanatçısının da onlar gibi konuşması, izleyiciyi rahatsız edebilir. Bu bakımdan son söz yönetmenin olmakla birlikte, senkrona uyulmaz. Belgesel seslendirmesi yapan sanatçıların konuşan kişiye ses verirken nida yapmalarına, gülmelerine de gerek yoktur.

Bir belgesel ortalama üç yüz, beş yüz cümleden oluşur. Bu beş yüz cümleden birini bile yanlış tonlasanız ya da bir vurgu hatası yapsanız, derhal dikkat çeker. Çünkü çok göz önündesinizdir. Belgesel seslendirmesi yapacak kişinin tınılı, melodisiz, yeknesak olmayan bir sese sahip, konuşma ve yazı dilini iyi bilen bir sanatçı olması tercih edilir.

1927 yılında sesli filmlerin çekimine başlanmasıyla, konuşma yeteneği de gündeme geldi ve tiyatro eğitimi alan sanatçılar daha başarılı olmaya başladı. Belki de o günlerden kalma bir gelenek olarak, Hollywood'da ün yapan bir yıldızın Broadway kariyerli olduğu varsayılır.

Filmdeki oyuncuların her zaman rahat bir koltukta oturup, karşısındaki ile sohbet havasında konuşmayacakları açıktır. Bir oyuncu, film boyunca değişik konumlarda konuşabilir. Koşmakta olan bir insanın, yanındaki arkadaşıyla konuşması masa başı sohbetlerinden farklıdır. Koşan kişinin ciğerleri daha fazla oksijene gereksinim duyacağından, oturan insana oranla daha sık soluk alıp verir. Doğal olarak, bu durumun bir ölçüde sesine de yansıması gerekir. Yemek yiyen bir insanın konuşması, ağzı dolu olduğundan, ağzı boş olduğu zamana oranla daha farklıdır.

Saymaya çalıştığım bütün bu unsurlar, küçük oyunlardır ve metinde belirtilmeyebilir. Söz gelimi adamın ağzının kapalı olduğunu yazan ve yazmayan çevirmenler olabileceği gibi, yaralı adamın güçlükle konuştuğunun metinde belirtilmeyeceğinin bilinmesi gerekir.

Bir ürün ya da hizmetin tanıtılması için yapılan seslendirmelerde kural dışına çıkılması olağan karşılanmakta… Mandiga Gazozları… Ohhhhh! İçim ferahladı… Mannnnndiga Gazozları!

Reklamların tüketici üzerindeki etkisinin kanıtlandığı günden beri, reklam seslendirmeleri önemli hale gelmiştir. Şu soruya cevap aramak gerekir: On beş saniyelik bir

Deneyimli bir prodüktörden:

PRODÜKTÖR VE SPİKER

Ben radyo prodüktörüyüm yani yayıncıyım… İşimiz iletişim… İletişim, "gönderici ve alıcı konumundaki iki insan ya da insan grubu arasında gerçekleşen duygu, düşünce, davranış ve bilgi alışverişidir." diye tanımlanıyor. Ama bizim gerçekleştirdiğimiz kitle iletişimi. Sorumluluk isteyen, dikkat gerektiren bir iletişim. Radyo yayıncılığında da yayıncı ile dinleyici arasındaki kitle iletişiminden söz etmek gerekiyor. Radyonun tek iletişim kaynağı ses. İnsan sesi, müzik sesi ve değişik efektlerden oluşan sesler ile dinleyicilere ulaşıyoruz. Daha çok da insan sesi yani spiker ve varsa stüdyo konukları… Tek iletişim kaynağımız ses olunca sözcüklerle yani dilimiz ile gerçekleştiriyoruz dinleyicilerle iletişimi. Bundan dolayı güzel ve anlaşılabilir bir Türkçe kullanmalıyız. Doğru telaffuz ve doğru vurgu çok önemli. Çünkü dinleyicinin tekrar dinleyebilme şansı olmayabilir. Bu yüzden prodüktör olarak metinlerimizi daha kısa cümleler ile yazarız. Canlı yayınlarda ise spiker çok önemli. Yayın öncesi prodüktör tarafından bilgilendirilir ve konularla ilgili bütün ayrıntılar kendisine verilir. Yani yayıncılar olarak doğru ve anlaşılır Türkçe vazgeçilmezimizdir.

Artık canlı yayın olarak sunulan programlar çoğaldı. Yapımcının işi biraz daha kolaylaştı diyebiliriz. Canlı yayınların da kendine göre zorlukları ve dikkat edilmesi gereken hususları var. Yayın akışını biraz detaylı yazmak gerekiyor. Konuların içerikleri, ayrıntıları, konuğun titrinin doğru olarak yazılması önemli. Spiker canlı yayında gördüğünü okur. Yayın öncesi muhakkak spikeri bilgilendirmek lazım. Akışı mümkünse bir gün önceden spikere ulaştırmak, onun araştırma yapması için zaman vermek yayının sağlığı açısından gerekli. Spikerlere canlı yayınlarda daha çok iş düşüyor. Eğer yapımcılar doküman ve bilgi notları ile spikeri beslerse sonuç iyi olur. Konuğun geç geldiği, gelemediği, telefon ile bağlanamadığı durumlarda spikerin o doküman ve notlardan bilgi aktarması yayını kurtarır. Çünkü o anda başka bir konuk bulmak mümkün olmayabilir. Yayın susmayacağına göre antenden ses çıkmalı. Müzik bir yere kadar kurtarıcıdır canlı yayınlarda, sözümüz bittiğinde müzik tamamlar, yayın akışını.

Prodüktör olarak benim spikerlerden beklediğim, programı sahiplenmesidir. Okuması, araştırma yapması, dersine yayın öncesi çalışması gerekir. Güncel konuları takip etmeli, gezmeli, sanat olaylarını yerinde izleyebilmeli… Yani her konuda donanımlı olmalı. Tabii en önemli özelliği Türkçeyi doğru ve güzel konuşmalı. Vurgulara ve telaffuzlara dikkat etmeli.

Biz prodüktörler nasıl her konuda programlar üretiyor isek spikerler de her konuda konuşabilmeli, röportaj yapabilmeli… Sonuç olarak ben sadece sesi güzel spiker değil, akıllı ses tercih ederim. Bunun içinde bazen programın konusuna göre spiker tercih ettiğim çok olmuştur. Spikerin ses rengini ve ilgi alanlarını genellikle bildiğimiz için programın saati ve konusuna göre çalışacağımız spikeri belirler, eğer o da uygun ise çalışmaya başlarız. Hep duyarız, "Bu ses, bu programa çok yakışmış." cümlesini. O zaman doğru karar verdiğimizi anlarız.

Dünyaca ünlü bir Türkoloji Bilgesi'nden:

45 YILLIK SÜZME BAL

1960'lı yıllardan beri televizyon seyircisiyim. Türkoloji tahsilim dolayısıyla spikerlerin kelime telaffuzları ile vurgularına hep dikkat etmişimdir. TRT'nin ilk spikerleri arasında Zafer Celasun, Jülide Gülizar, Can Akbel gibi isimleri öncelikle hatırlıyorum. Kelimelerin telaffuzları ve vurgulanmaları konusunda TRT'de bir konferans da vermiştim. Rahmetli spikerlerden hemşehrimiz Mesut Mertcan takıldığı kelimelerin telaffuzlarını bana ve Prof. Dr. Şükrü Haluk Akalın'a sorardı. TRT'nin hazırlatıp yayımladığı küçük boy *TRT Sözlüğü,* muhtevasındaki eski kelime-yeni kelime-uydurma kelime konularında zamanında çok tartışılmıştı. Tabii her kelime bu küçük el sözlüğünde olmadığı için zaman zaman bize telefonla sorulurdu. "Hocam! Türkçede uzun ses var mı? Vâris mi-varis mi? Âlem mi-alem mi? Aralarındaki fark uzun telaffuz mu, anlam mı?" Bazen yabancı bir dildeki kelimenin telaffuzu sorulurdu. "Gorbaçov mu, Garbaçov mu diye okuyalım?". "Soyuz mu, Sayuz mu diye okuyalım?" soruları hâlâ hatırımdadır. Yıllarımız böyle geçti.

Türkoloji kongrelerindeki görevim esnasında TRT'den Deniz Yiğit ve Şener Mete ile tanıştım. Her ikisiyle de çabucak kaynaştık. Dostluğumuz yıllar içerisinde gelişti ve pekişti. Özellikle Şener Mete'nin 2007'de yayımladığı *Telaffuz Sözlüğü*, 2014'te yayımladığı *Anlam ve Okunuşlarıyla Kısaltmalar Sözlüğü*, 2020'de yayımladığı *Konuşturan Sözlük (Vurgulu Telaffuz Sözlüğü)* yılların biriktirdiği mesleki bilgilere dayanan temel eserlerdi. Şimdi ise 1970'li yılların ortalarından beri topladığı ve biriktirdiği bilgileri toplu olarak ihtiva eden yayıncılık ve diksiyon bilgileri kitabını çift sütunlu bir sözlük olarak ortaya koymuş bulunuyor. Kitabın "İçindekiler" listesini gördüğüm zaman bu esere "45 Yıllık Süzme Bal" sıfatını uygun gördüm. Sevgili Şener Mete bu kalıcı ve temel son eseri ile kendisini ve mesleğini yüceltmiş, bizlerin de ağzını tatlandırmıştır. Kutlu olsun.

Türkiye'de televizyonculuk gün geçtikçe gelişmektedir. Buna karşılık canlı yayınlarda iyi yetişmiş eleman eksikliği de gözlemlenmektedir. Genç spiker ve sunucuların yani mikrofona konuşanların bu kitaptaki temel bilgileri okuyup özümsemeleri, kendilerini yetiştirmeleri gerektiğini de burada vurgulamam gerekiyor. Dolayısıyla Türkçe bilgileri de gelişecektir. Mesleğini doğru yapan, Türkçeye de saygısını göstermiş olur.

Prof. Dr. Osman Fikri SERTKAYA[*]

---

* Prof. Dr. Osman Fikri Sertkaya, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun oldu. Almanya, Fransa ve İngiltere'deki üniversitelerde çeşitli akademik ve görevlerde bulundu. Türk Dil Kurumunda Yürütme Kurulu ve Yayın Kurulu üyelikleri yaptı. İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsünün müdürlüğü görevinde bulundu. Göktürk, Uygur, Karahanlı, Kıpçak, Çağatay, Erken Osmanlı ve Çağdaş Uygur Türkçesi devrelerine ait Almanca, Fransızca, İngilizce, Kırgız Türkçesi, Rusça ve Japonca olmak üzere 330'dan fazla araştırması yayımlandı. Kendisi 17 kitap yazmış, 551 makale ve bildiri hazırlamıştır.

TELAFFUZ (SÖYLEYİŞ)

Telaffuz, okuma özelliği dikkate alınarak yapılan seslendirmedir.

Lâfz kökünden gelme Arapça asıllı bir söz olan "Telaffuz" için, sözlüklerde "söyleyiş", "boğumlanma" ve "sesletim" karşılıkları bulunur. Bu karşılıkları dikkate aldığımızda, telaffuzun yalnızca söyleyiş değil aynı zamanda belirtme ve bildirme eylemini de kapsadığını unutmamak gerekir.

Telaffuzun kökü olan lafz sözünü, Türk tarihinde ilk kez "tili lafẓı birle aŋar yaŋzatu" (dili sözü ile onu anlatır) cümlesiyle 1069 yılında yazdığı *Kutadgu Bilig*'de, Yusuf Has Hacip kullanmıştır. Telaffuz kelimesi ise ilk kez Lûtfullah Halimi'nin 1478 yılında tamamlayıp Fatih Sultan Mehmet'e takdim ettiği ve daha önce yazmış olduğu *Bahr-ül Garaib* adlı eserine şerh olarak eklediği Lûgat-ı Halimi'de geçmektedir. Bu kelime ünlü Türkolog Meninski'nin 1680 yılında yazdığı sözlükte de yer alır. Telaffuz için Türkçe karşılık olarak, "söyleyiş" ve "boğumlanma" sözleri önerilmiştir. Söyleyiş, TDK Sözlüğe göre 'söyleme işi' demektir. "Kelimelerin, ses, hece, tonlama ve vurgularla birlikte, konuşma organlarının doğru hareketleriyle, kurallarına uygun bir şekilde seslendirilmesidir."* Boğumlanma ise sözlüğümüzde tanımlandığı biçimiyle boğumlama yapılarak ortaya çıkan sonuçtur. "Kelimeyi doğru boğumlamak", doğru boğumlanmayı ortaya çıkarır. Bu anlamda boğumlanma sözünde edilgenlik bulunur. Dolayısıyla telaffuz, boğumlanmayla birlikte ve aynı anda yapılan bir iştir. Telaffuza Türkçe karşılık olarak bulunan bir diğer sözcük sesletim, daha açık ve doğru bir karşılıktır.

İster telaffuz ister sesletim diyelim; her dilin alfabesinde yer alan seslerle söz ve sözcüklerin seslendirilmesi arasında farklar vardır. Bu farklar, doğru söyleyişi ortaya koyan birer göstergedir.

Telaffuzda aslolan, ses kusurlarını ortadan kaldırmak ve her sesi doğru yerden çıkararak yani hakkını vererek seslendirmektir. Alfabedeki her harfin tek ses olduğunu düşünerek yapılan telaffuz, söyleyiş kusurlarının ilk sebebidir. Çünkü hiçbir alfabe, dildeki bütün sesleri kapsayamaz.

Türkçe, genellikle yazıldığı gibi okunan nadir dillerden biridir. Ancak bazı harflerin karşılığı olan sesler birden fazla olduğundan, okunuşta yazıma bağlı kalmak, bizi söyleyiş bozukluklarına yani telaffuz yanlışlarına düşürebilir. Örneğin a sesinin kapalı, açık ve ince olan biçimleri vardır. *Hala* ile *hâlâ* ve *ferağ* ile *ferah* sözcüklerindeki a sesleri birbirinden farklıdır.

Eylem sözcüklerinde ise çekim ekleri, sözcüklerin kök dışındaki hecelerinin okunuşunu değiştiren bir faktördür. Bu, İstanbul ağzıyla söyleyişin bir gereğidir. Örneğin, "Gelmeyeceğim" kelimesi "gelmiycim" yazımına yakın bir şekilde seslendirilir.

29 harfli alfabeye sahip olan Türkçede, günlük kullanımda 40 ses, medya ile ilgili kullanımda 45, doğadaki seslerin de yer aldığı tiyatrodaki kullanımda ise 84 sesimiz bulunmaktadır. Prof. Dr. İclal Ergenç, 'Sesbilim Abecesi' başlığı altında Türkçede 15'i ünlü ve 27'si ünsüz olmak üzere 42 sesin özelliklerini sıralamıştır. Böylesine ses zengini olan Türkçeyi, dilimize yabancı olanların doğru telaffuz etmesi, zor bir iştir.

---

* Füsun Ünsal, Hakan Şahin

DOĞRU TELAFFUZ

Telaffuzu ya da sesletimi, yazıdaki imlâ kurallarına benzetebiliriz. Öznesi, yüklemi, tümleci yanlış yerde kullanılan bir cümle ya da ekleri yanlış olan bir sözcük grubu nasıl anlaşılmaz ise telaffuzu yanlış yapılan bir konuşma da öylesine anlaşılmazdır. Aynı şekilde noktalama işaretleri konulmamış ya da yanlış konulmuş bir metin, kötü bir yazım ise yanlış çıkarılan seslerden oluşan bir konuşma da kötü bir konuşmadır.

Özellikle eski kelimeleri kullanma zorunluluğu bulunan metinlerde yapılan yanlış telaffuz, konuşmamızı farklı yorumlara sokabilir. Örneğin, vak'a ile vakıa ya da şerri ile şer'i kelimelerinin yanlış söylenişi, anlatılan olayın konusunu birdenbire farklı bir şekle sokacaktır. Aynı şekilde bir yabancı dili örneğin İngilizceyi konuşurken, o dili iyi konuşan kişilerle sırf yanlış telaffuz nedeniyle kolay iletişim kurulamadığı da bir gerçektir.

Doğru telaffuz için öncelikle sözcükleri temiz bir şekilde çıkarmak gerekir. Sözcükleri temiz bir şekilde çıkarmak demek, pürüzsüz söyleyiş demektir. Doğru telaffuz, vermek istediğimiz mesajı daha etkili verir, konuşana güven sağlar ve dinleyeni yormaz. Dinleyenin yorulmadığı konuşmalarda da dikkat dağılmaz ve konuşanın bir talebi varsa daha kolay yerine getirilir.

Telaffuzu doğru yapabilmenin ön koşulu, sesleri doğru çıkarabilmek ise hangi sesin nereden ve nasıl çıktığını bilmemiz gerekir. Sesleri doğru yerden çıkartmayı öğrenmek, yetişkin kişiler için güç değildir. Çünkü kişilerin yaşı ilerledikçe, çıkan seslerin özelliğini algılamaları ve dilin mantığını kavramaları daha kolaydır. Ancak bunun için kelime bilgilerinin güçlü olması gerekir.

Telaffuzu her zaman doğru yapabilmenin ikinci şartı, doğru söyleyişe kendini alıştırmaktır. Eğitimlerde birçok kavramı doğru telaffuz eden kişiler, o kavramı cümle içinde kullanırken hata yapabilirler. Örneğin meydan sözünü her seferinde doğru söyleyenler, kelimenin ek alma durumunda yanlış telaffuz edebilir ve 'meydana gelmek' yerine a sesini uzatıp 'meydaana gelmek' diyebilir. Eğiticinin doğrusunu öğretmesi sonucunda düzeltmiş olsa dahi bu kez cümle içindeki kullanımda hata yapar ve "meydana gelen kazada iki kişi öldü" cümlesine "meydaana gelen kazada" diye başlayabilir. Üstelik yanlışının farkına bile varmayabilir. Doğrusunu öğrendiği halde hatta az önce defalarca doğrusunu tekrar etmiş olsa bile bu yeni telaffuz şekli, kişinin yıllarca alışmış olduğu söyleyiş biçimini hemen değiştirmeyecektir. Kişiler, yanlış söyleyişin doğrusunu öğrendikten sonra okuyarak değil doğaçlama tekrarlayarak doğru telaffuz biçimine alışabilir.

Bulmaca çözmek, kitap okumak, kelime dağarcığını güçlendiren işler olduğu gibi telaffuz biçimini de etkiler. Bilinmeyen kelimeler için sözlük okuma alışkanlığını edinmek ise bu hususta çok daha etkilidir. Elinizdeki sözlük, bir yandan yayıncılıktaki kelimelerin en çok kullanılan anlamlarını kısaca vermekte, terimleri açıklamakta, bir yandan da doğru okunuşlarını doğru vurgularıyla birlikte göstermektedir.

Bir kelimenin doğru okunuşu, kelimedeki seslerin ne olduğunu ve hangi noktalardan çıkarılması gerektiğini bilmekle mümkündür. Her dilde olduğu gibi Türkçede de alfabedeki harf sayısından çok daha fazla ses vardır. Pek çok bilim adamı dillerdeki seslerle ilgili çalışmalar yapmış, transkripsiyon harfleri yazmıştır. Ancak dünyada bu konuda en çok destek gören çalışmaları Uluslararası Fonetik Enstitüsü ortaya koymuştur.

IPA (INTERNATIONAL PHONETIC ALPHABET) SİSTEMİ

IPA NEDİR

Seslere karşılık olarak gelen harfler dizgesinin ilk modeli, Stenografi yazısını da bulan Isaac Pitman tarafından ilk kez 1847 yılında Londra'da hazırlandı. Pitman, bunun için dilin seslerini gruplara ayırdı ve hızlılık için de kısaltmaları kullandı. Çalışmasının sonunda dünyanın ilk fonetik enstitüsünü açtı.

Fonetik sistemi, 1888'de Fransız asıllı öğretmen Paul Passy başkanlığında bir öğretmenler grubu tarafından geliştirildi. Sistemin amacı, İngilizce öğrenen Fransızlara, bu dilin seslerini daha çabuk kavratmak idi. Babası, Nobel Barış Ödülü'nü alan ilk kişi olan Paul Passy, Fransızca öğretmenliği yaparken, fonetiği İngilizceden sonra diğer dillere de taşımak istedi. Bu amaçla Uluslararası Fonetik Derneği'ni kurdu. Beş dil bilen Passy, dernek çatısı altında ilk Uluslararası Fonetik Alfabe'yi hazırladı.

Aradan geçen yüz yıl boyunca, alfabe çeşitli değişikliklere uğradı. Uluslararası Sesbilim Derneği'nin kurduğu enstitü tarafından, 1989 yılında Kiel Sözleşmesi'yle tescil ettirildi.

Kısa adı IPA olan Uluslararası Fonetik Alfabesi sistemi, dillerdeki seslerin birbirinden farklı özelliklere sahip olması sebebiyle ABD'de fazla ilgi görmedi. Bunun en önemli nedeni, İngilizcedeki harflerin diğer dillerin seslerini karşılayamamasıdır. Örneğin ana dili İngilizce olanlar, bir tek t sesi çıkarabilmekte, diğer dillerdeki farklı t seslerini çıkarmakta zorlanmaktadırlar. Ayrıca yazım güçlüğü sebebiyle harfler, bazı kitaplarda birbirinin yerine kullanılmaktadır.

Farklı fonetik dizinlerin açtığı karmaşayı önlemek amacıyla önerilen IPA (International Phonetic Alphabet) sistemi dilbilim alanında, özellikle de sesbilim alanında kullanılmaktadır.

Son yıllarda Enstitü, çeşitli dillerdeki sesbilimi uzmanlarıyla çalışarak, yeryüzündeki dillerin tüm doğal seslerine karşılık olarak çeşitli işaretler üretmekte ve bu çalışmalarını dünya ölçeğinde yaygınlaştırmaktadır. IPA'da her dilin alfabesindeki harflerden çok daha fazla ses ortaya çıkmıştır.

II- IPA SİSTEMİNİN ÖZELLİKLERİ

Yüz yıldan fazla bir süredir çeşitli değişikliklerle şekillenen IPA yazı sistemi, 2005 yılında yayımlanan stilleriyle yüzlerce yazı biçimine dönüşmüştür.

Dünya dillerindeki ortak fonemler incelenmiş, en çok kullanılan ünlüler (Vowels) için 31, en çok kullanılan ünsüzler (Consonants) için de 107 işaret belirlenmiştir. Örneğin, 21 harfli İtalyan temel alfabesi için 47 konson 5 vokal ve 20 de diftong karşılığı olmak üzere 72 işaret kullanılmaktadır. IPA'da, dillerdeki her ses için, 100'den başlamak üzere bir numara verilmiş ve bu numaraların karşılığı olan sesler, kategorik olarak sistem içinde sıralanmıştır. Böyle bir sistem içinde, bir sesbilimcinin herhangi

bir dili bilmese bile o dille ilgili sesleri anlayabilmesi ve çalışabilmesi, önemli bir kolaylık sağlamaktadır.

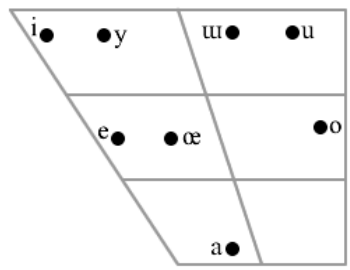
Sesbilimciler Türkçenin sesleri için, IPA'nın belirlediği fontlardan ünsüzler için 28, ünlüler için de 15'ini kullanmaktadır.

TABLO 1: IPA'nın bazı diller için sıraladığı fonetik işaretlerin sayısı

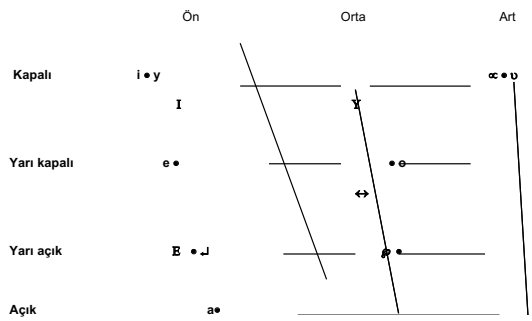
DİL ADI	ÜNLÜLER	ÜNSÜZLER	DİFTONG
ALMANCA	14	26	3
ARAPÇA	5	33 (Fas, Sudan, Yemen Arapçası ile)	
FARSÇA	8	28 (Tacik ve Dari Farsçası ile)	2
FRANSIZCA	19	22	
İNGİLİZCE	11	25	7
İTALYANCA	7	29	20
RUSÇA	17	39	
TÜRKÇE	9	26	

Aşağıdaki tablolarda IPA sisteminin Türkçedeki ünlü ve ünsüz işaretleri yer almaktadır:

TABLO 2: Türkçedeki ünlülerin ağız boşluğuna göre konumları

TABLO 3: Söyleniş biçimine göre Türkçedeki ünlüler*

* **Kaynak:** Prof. Dr. Handan Kopkallı Yavuz Anadolu Üniversitesi

VURGU VE TELAFFUZ YAZIMININ GENEL ÖZELLİKLERİ

Yabancı dillerle ilgili pek çok sözlükte, vokaller ve konsonların telaffuzu ile ilgili olarak fonetik dizin hazırlanmaktadır.

Fonetik dizinler her dile ilişkin sözlükte farklılık gösterir. Bunun nedeni, dillerin seslerinin birbirlerinden farklı oluşu ve gırtlak kullanma özelliklerinin de bu farklılığı net bir biçimde ortaya koymasıdır. Gırtlak kullanma özelliği, dil ailelerinin temel farkından kaynaklanır. Hint-Avrupa dillerinin ses özelliklerinin gerek morfolojik gerekse köken bakımından Altay dillerinden farkı, fonetik işaretlerde de kendini ortaya koymaktadır. Bu bakımdan Türkçeden yabancı dile çevrilen sözlüklerde, Türkçe okunuş kurallarına ilişkin ya pek az bilgi vardır ya da bu bilgilerle okunuşu sağlamak pek mümkün değildir. Kaldı ki seslerimizdeki kalınlık-incelik, açıklık-kapalılık özellikleri göz önüne alındığında, sözlüklerdeki fonetik yazımın ne kadar yetersiz kalacağı da ayrı bir gerçektir.

Taradığım yabancı dil sözlüklerinde, 29 harfimize karşılık gelen sesler için 25, bu sözlükte yer alan 40 ses için de 29 fonetik işaretin örtüştüğü ortaya çıkmıştır.

Sesli harflerimizden ö ve ü seslerinin tam karşılığını veren fonetik işaret bulunmadığı gibi; ince a, sızıcı c, açık e, kalın k ve l, nazal n ve yumuşak v seslerimizin tam karşılığı olan işaretler, sözlüklerde tek harf olarak sıralanmıştır. Sözlüğümüzde, söz konusu seslerin karşılığı olan işaretler eksiksizce yer almaktadır.

Ayrıca özellikle gelecek zamanlı fiil olarak –acak/-ecek ekleriyle oluşan tamlamaların yazımında görüleceği gibi, İstanbul Türkçesinin telaffuzuna ağırlık verilmiştir.

Aşağıda Özel Simgeyle Belirtilmiş Sesler listesinde, seslerimize karşılık olan ve tümüyle kendi alfabemizdeki işaretlerden yola çıkarak hazırlanmış dizin, çeşitli IPA fonetik işaretleriyle birlikte, üniversitelerimizde ve diksiyon dershanelerindeki farklı adlandırılmış biçimleriyle birlikte hazırlanmıştır.

ÖZEL SİMGEYLE BELİRTİLMİŞ SESLER

I- A SESLERİ:

Dilimizde temel olarak kalın ve ince olmak üzere iki a sesi bulunur. Her iki a sesinin söylenişinde de ağız açık ve çene açısı geniştir. Ancak her iki sesin diksiyon eğitimlerinde farklı adlarla belirtilen alt sesleri vardır. Bu sesler fonetik olarak şöyle yazılmaktadır: ă (ɐ), á (ʌ, ɑ), å, a̋, à (a, â), ä. Bazı diksiyon kitaplarında a sesleri kalın, normal ve ince olarak sınıflanmıştır. Aşağıdaki açıklamalara girmeden önce sözlükteki A ve a sesi maddelerini okumanızı öneririm.

1- Kalın a (Art a / Kapalı a): **ʌ**

Alt çene biraz aşağı indirilerek çıkarılan ve Ana Türkçeden gelen a sesidir. Kalın a, Türkçede sık kullanılan ünlülerdendir. Dil, doğal duruşundan biraz yükselip geri gider, dudaklar normal açıklığında, yanaklar gevşek ve alt çene biraz aşağı indirilir, ağız boşluğunun tümü kullanılarak çıkarılır. Art, düz ve geniş ses olarak tanımlanır. İlk çalışmalarda, abartarak çeneyi fazlaca indirmek ve böylece çıkan sesi dinleyerek kulak dolgunluğu sağlamak yararlıdır. Genellikle kalın sesli harflerle birlikte kullanılır. G, kalın K, kalın L ve kalın T sesleriyle yan yana gelen a harflerinin pek çoğu kalın bir ses olarak telaffuz edilir.

Örnek sözcükler: ʌbʌrtı, cʌdı, çʌbuk, mʌrʌton, dʌdʌizm, dʌlga, dʌmak.

IPA Fonetik işareti: **ɑ**

2- Açık a (Ön a / normal a): **a**

Türkçenin en eski seslerinden olan kalın a'nın, zaman içinde bir alt sesi ortaya çıkmıştır. Yaşayan bir varlık olan dilin zamanla ses değişmelerine uğraması kaçınılmazdır. Dilbilimciler, ses sistemlerinin dillerin en kolay değişen yapıları olduğunu yazmaktadır. Kitle iletişim araçları yoluyla İstanbul ağzının yaygınlaşması, dilimize başka dillerden giren kelimelerdeki seslerin etkisi gibi nedenlerle kalın a sesine sahip bazı kelimelerin, daha açık a sesiyle söylenişinin yaygınlaştığı görülmektedir. Diksiyon eğitimlerinde kalın a sesine verilen bazı örnek kelimeler sıralanırken, "dil arkadadır" denilmesine rağmen gerçekte dil ortaya doğru gelmektedir. Örneğin çay, bak, galeyan, dayanmak gibi sözcüklerdeki a sesinde dil ağzın arkasında değildir. Bunun sebebi, ön damak ünsüzlerinin a sesini öne doğru çekme eğilimidir. Bu ses *ön a* veya *açık a* olarak tanımlanabilir. Kalın a sesinden tek farkı daha önden çıkmasıdır.

Bunun dışında; aslı *ana* olan sözün zaman içinde anneye, *kardaş*'ın kardeşe, *alma*'nın elmaya dönüşmesi gibi içinde bulunduğumuz yıllarda, aslı ince a olan nâdide sözü nadide'ye, hâlbuki kelimesi halbuki'ye, nâzik ise nazik durumuna geçmiştir. TDK'nin l harflerinden sonra gelen a harflerindeki düzeltme işaretini (şapkayı) kaldırması sonucunda da 10-15 yıl içinde pek çok ince a sesinin ağzın ortasına gelerek açık durumuna geçmesi kesin görünmektedir. Birçok kişi adem ile Âdem'i ayıramamaktadır. Seyahâtin yerine seyahatın denildiği gibi birçok kişinin ağzında lâke lakeye, lâdin ağacı ladin'e, lâçka laçka'ya dönmüş durumdadır.

Açık a sesine bazı diksiyon eğitimlerinde 'normal a sesi' de denilmektedir.

VURGU

Vurgu; söze duygu katan, dinleyenin dikkatini çeken ve böylece söylenmek istenilenin daha kolay anlaşılmasını sağlayan bir söz unsurudur.

Bir dilin anlaşılır olması için gereken koşullardan biri de vurguların doğru yapılmasıdır. Doğru vurgular, mesajın algılanmasının yanı sıra dinleme isteğini artırıcı bir etkendir.

Konuşurken, ağzımızdan çıkan seslerden bazılarını diğerlerine göre daha baskılı söyleriz. İstesek de istemesek de vurgulamayı yapmak zorundayız. Çünkü ses tellerinin birbirinden farklı her titreşimi, bir vurgu ortaya koyar.

Vurgulama olmasaydı ağzımızdan çıkan seslerin tümü aynı şiddette çıkar, bu da monoton ve çekilmez bir konuşma tarzını ortaya koyardı. Nitekim, vurgulamayı yeterince doğru yapamayan kişilerin konuşmalarından keyif almayız ve kısa sürede dinlemekten vazgeçeriz.

Vurgulama, konuşmamızın hızını, heyecanını ve uyumunu da ortaya koyar. Doğru, yerinde ve amaca uygun vurgu, sözlerimize anlam ve renk kazandırır.

Kullandığımız sözcüklerdeki hecelerden bazılarının diğerlerine göre daha farklı bir sesle çıkarılmasına vurgu denir. TDK'nin tanımı şöyledir: *"Konuşma, okuma sırasında bir hece veya kelime üzerine diğerlerinden daha farklı olarak yapılan baskı, aksan."*[*] Vurgu, çoğunlukla sesleri daha baskılı söyleme biçiminde yapılır. Bu anlamda vurgu, ses değişimidir ve her dilde kendine özgü bir telaffuz konusudur.

Türkçede vurgu, bazı dillerde olduğu gibi sert değildir. Son derece yumuşak ve dinleyeni rahatsız etmeyecek biçimde yapılır. Ölçünlü konuşma dilinde, İstanbul ağzındaki vurgular tercih edilir.

Vurgulu heceler, hafif ve tam vurgulu olmak üzere iki türlüdür. Vurgulayacağımız hecedeki bir sesi diğer seslerden daha güçlü çıkararak vurgu yapılabildiği gibi bir hece ya da sözcüğü daha ince veya kalın tonla söyleyerek de vurgulama yapabiliriz. Ancak bu tür vurgular, genellikle tiyatral metinlerde yapılır.

Ağızdan bir çırpıdan çıkan tek heceli her sözcük bile diğerine göre vurgu farklarıyla seslendirilebilir. Örn. kız sözcüğünü sert, yumuşak, ilk sese veya son sese vurgu olmak üzere dört türlü söyleyebiliriz. Vurgu k'den z'ye doğru yumuşayarak yapılabildiği gibi, tümüyle k üzerine yüklenilerek de vurgulanabilir. Hecelerdeki vurguyu hecenin ses sayısı belirler ve vurguyla yapılan her ses değişimi, farklı bir etki bırakır.

VURGU ÇEŞİTLERİ:

Vurgu, heceden başlayarak kelime, cümle ve metin vurgusu alt başlıkları altında incelenebilir. Ancak hemen belirtelim ki vurgu, kişiden kişiye, cümleden cümleye ihtiyari (isteğe bağlı) olarak yapılabilmekle birlikte dilimizin kendine özgü doğal bir vurgusu vardır. Doğal vurguların ihlâli, istisnalar dışında söz konusu olmaz. *"İsteğe bağlı vurgu, hitabet ve şiir okurken yapılan vurgudur. Konuşana ve kullanıma göre değişir."*[**]

---

* TDK Türkçe Sözlük, 11. Baskı, 2011

** Maria Leontiç

CÜMLE VE METİN VURGULARI

Cümle vurgusu, cümledeki bir kelimenin diğerlerine göre daha belirgin biçimde okunmasıdır. Örneğin, "İstanbul'da bugün önemli bir toplantı yapılacak" cümlesinde vermek istediğimiz mesaja göre kelimelerden biri diğerine göre daha baskılı okunarak cümle vurgusu yapılır. Cümle içinde bir sözcüğü ya da öbeği ötekilere göre farklı söyleme, onu önemsemenin sonucudur. Sözcüklerin dizilişini değiştirmeden de sesimizle cümleye değişik anlam katabiliriz.

Cümle içinde anlamı etkileyen "de, da, dahi" edatlarında vurgu yapılır. Bazen yazımda vurgulanacak sözcük, tırnak içine alınır. Bazen de tırnak içine alınan kelime ya da kelime grubu uygun bir biçimde vurgulanır. Örn: Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Ban Ki-Moon, iklim değişikliğinden en fazla etkilenen ülkelere destek için "İklim Fonu" oluşturulması gerektiğini vurguladı.

Türkçede, belirli bir kelime ya da kalıbın önemini vurgulamak için kelime düzenini değiştirmek de mümkündür. Bunun için vurgulanacak sözcük yükleme yaklaştırılır.

Cümlede özel olarak vurgulanması gereken öğelerden sonra virgül konularak vurgunun yeri de belli edilebilir. Örn: "Özellikle **o,** böyle bir şey yapmaz."

Bazı cümlelerde birden çok vurgulanan hece bulunabilir.

Cümle vurgularında anlamı güçlendiren unsur tonlamadır. Vurguların yerinde olması doğru tonlama yapılmasına yardımcı olur. Ancak vurgular, tonlamayla uyumlu olmalıdır.

Metin vurgusu ise metnin içindeki bir veya birden fazla cümlenin, diğerlerine göre daha belirgin biçimde söylenmesiyle yapılır. Bu vurgu, özellikle gazeteciler için önem taşır. Bir toplantıda konuşmacının dakikalarca, bazen de saatlerce konuşmasından kısa bir haber yapan gazeteci, konuşmacının metin içinde yaptığı vurguyu fark ederek önemli cümleleri haberine taşıyabilir.

Uzun konuşma metinlerinde akılda kalmasını istediğimiz cümleleri vurgulayarak, unutulmasının önüne geçmiş oluruz.

Şiirlerde vezin veya söz öbekleri vurgulandığı gibi anlama göre vurgu da yapılabilir.

TELAFFUZA YÖNELİK ÖZET BİLGİ

ʌ Kalın a; **a**: Açık; **â**: İnce a

C: Sızıcı c; **c**: diş-damak c'si

ɛ: Açık e; **e**: orta e; **è**: Kapalı e

G: Kalın g; **g**: ince g.

ĸ: Kalın k; **k**: ince k

L: Kalın l; **l**: ince l

N: Burun n'si; **ŋ:** genizsi n; **n**: normal n

o: Normal o; **ô** İnce o

T: Kalın t; **t**: ince t

u: Kalın u; **û**: İnce u

v: Sert v; **V**: Yumuşak v

~ Geçiş sesi ; **:** Tam vokal uzunluk ; **-** : Yarım vokal uzunluk

/ : Keserek veya vurgulayarak okuma

KISALTMALAR VE SİMGELER

(…)	Metinde atlanmış olan harf/kelime/kelimeler yerine kullanılmıştır.
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri / Ana Bilim Dalı
Ar.:	Arapça
Bkz:	Bakınız
Coğ:	Coğrafi terim
Çğl:	Çoğul
Dilb:	Dilbilim
Dilbil:	Dilbilgisi
Dr:	Doktor
Ed.:	Edebiyat
esk:	Eskiden
Hz.:	Hazreti
İmp.:	İmparatorluğu
İng.:	İngilizce
m:	Metre
Mat:	Matematikte
md.:	Madde
mec.:	Mecaz anlam
Örn:	Örneğin, örnek
TDK:	Türk Dil Kurumu
Prof.:	Profesör
RTÜK:	Radyo Televizyon Üst Kurulu
TBMM:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK:	Türk Dil Kurumu
TRT:	Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu
yy:	Yüzyıl

SÖZLÜK VE AÇIKLAMALAR

A

a, A **a**, **ʌ**, **a:**, **â**, **ʌ:**	1- Türk alfabesinin ilk harfi. 2- Düz, geniş ve arka dil ünlüsü. Örn: **a**b**a**. 3- Açık (öndamaksıl) ve kapalı (artdamaksıl) olarak ikisi temel; her biri uzun, kısa, ince ve kalın olmak üzere dördü ise ikinci derecede olan ve altı ayrı sesi gösteren harf. Örn: açmak, arsız, fellâh, rica, fedakâr. 4- Uzatılarak söylendiğinde; şaşma, hatırlama, üzülme, kızma, beğenme, sevinç, acı, heyecan, sitem gibi duyguların anlatımını güçlendiren ünlem sözü. 5- Sevgi, sevecenlik göstermek, yermek, karşı çıkmak, sitemde bulunmak amacıyla, kişiyi gösteren sözcükten önce kullanılan ünlem sözü. 6- Ağzın, doğal açıklığı bozulmadan ve ses organının yorulmadan en kolay çıkardığı ses. Ağız ünlüsü. 7- Batı dillerinde genellikle e olarak okunan harf. 8- Bebeklikte ilk çıkarılan seslerden biri. 9- Latin ve Slav alfabelerinin ilk harfi. *(Bkz: A sesi.), (kalın a), (ince a).*
AA anado**Lu**~ajaNsı	**A**nadolu **A**jansı. Kuruluşu: 6 Nisan 1920. Kurucusu: Halide Edip Adıvar ve Yunus Nadi'nin önerisiyle, Gazi Mustafa Kemal Paşa.
AB a:**be:**	**A**vrupa **B**irliği. Almanya, Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Hırvatistan, Hollanda, İrlanda, İspanya, İsveç, İtalya, Kıbrıs, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Macaristan, Malta, Polonya, Portekiz, Romanya, Slovakya, Slovenya ve Yunanistan'ın oluşturduğu birlik. - Türkiye Avrupa Birliğinden, 1999 yılında adaylık statüsü almıştı. - Üye ülkeler AB ortak bayrağını kullanmak zorundadır. - Birliğin yasama organı, Avrupa Birliği Konseyi'dir. Konsey, her üye ülkenin bir bakanından oluşur.
A bandı **a:**bandı	Radyoda Ampex kayıtlarında 30 dakikadan daha fazla kayıt yapılan manyetik ses bandı.
abartı ʌbar**tı**	1- Spikerin, sesini metinle uyumlu olmayan biçimde kullanması. 2- Ekrandaki spikerin; el, kol, yüz hareketleriyle bakışını ve sesini metinle uygun olmayan biçimde kullanması.

	3- Aşırı övgü ya da reklama kaçan tanıtım. Büyütme. 4- Olduğundan fazla gösterme. Mübalâğa, ifrat.
abartma Λbartma	Dinleyenleri bir konuda güçlü bir biçimde etkilemek ve zihinlerde derin bir iz bırakmak üzere, bir olayı olduğundan büyük ya da önemsiz gösteren söz kalıplarıyla anlatılması. *Örn: "Siz ne düşünürsüz bilmem ama"…, "karar vermenize yardımcı olabilir", "neler olabileceğini hayal edin"…*
abartma vurgusu Λbartmavurgusu	Kesinlik belirtmek amacıyla genellikle vurgulanacak kelimenin ilk hecesine güçlü bir biçimde yapılan vurgu.
ABD a:be:de:	**A**merika **B**irleşik **D**evletleri. Resmî dili İngilizce. *- Kuzey Amerika kıtasında, Meksika, Kanada, Kuzey Atlantik Okyanusu ve Kuzey Pasifik Okyanusu arasında yer alır.* *- Dünyanın her yerinden gelenlerin oluşturduğu çok kültürlü bir ülkedir.* *- ABD'de parlamentoyu Temsilciler Meclisi ve Senato, birlikte oluşturur.* *- ABD Anayasasında adı geçen tek meslek, gazeteciliktir.*
abdal ΛbdaL	Çoğunluğu Orta ve Güney Anadolu'da yaşayan, davul-zurna ve bağlama çalan, ayrıca elekçilik, kalburculuk gibi işler yapan topluluktan olan kişi. *(Muharrem Ertaş ve Neşet Ertaş, ünlü abdallardandır.)*
abdal düzeni ΛbdaLdüzeni	Bağlamayı abdal çalgıcıların çalış biçimi.
Abidin a:bidin	Kişi adı. *(A sesi uzundur.)*
abluka *(abloco)* ΛbLuka	Kuşatma.
AB müktesebatı a:be:müktèseba:tı	35 konu başlığından oluşan, toplumsal yaşamı ilgilendiren tüm alanlarda AB'nin yürürlükte olan hukuk sistemi ve kurallar bütünü.
absürt *(absurde)* absürt	Saçma, zırva, anlamsız, manâsız. Akıl dışı.
ABU *(**A**sian-Pasific **B**roadcasting **U**nion)* Λbu	Asya Pasifik Yayın Birliği.
acaba acaba	1- Soru cümlelerinde kuşku, merak ve tereddüt bildiren belirteç. Örn: **acaba** şoför gecikecek mi? 2- Söylenen şeyi imkânsız ve şaşırtıcı bulan kişi tarafından kullanılır. *(A sesleri kısa okunur.)*
acar muhabir acarmuha:bir	Haberi çabucak yazarak olayları anında aktarma çabasında olan muhabir.

Acem acem	1- Klasik Türk Müziği'nde birleşik bir makam. 2- Arapların İranlılar için kullandığı tanım. İranlı. Fars.
Acem aşiran acèmaşi:ran	Türk müziğinde Acem makamının aşiran perdesi.
acemi acemi	1- Tecrübesiz, toy, deneyimsiz. 2- Bir işin yabancısı. 3- Beceriksiz. 4- Bir işe yeni başlayan. *(İ harfi kısa okunur.)*
Acemî acemi:	Acemlere ait, İranlılara ait.
acem makamları acem/mAkAmLarı	Acem, acem-aşiran, acem-buselik, acem-ırak, acem-kürdi, acem-tarab, acem-uşşak, acem-zemzeme, acem-zir keşide.
acente acènte	Bir sözleşmeye dayanarak, belirli bir yer veya bölge içinde sürekli olarak ticari bir işletmeyi ilgilendiren sözleşmelerde aracılık etmeyi veya bunları o tacir adına yapmayı meslek edinen kişi. *(Acenta değildir.)*
acıklı acıKLı	Hüzün verici tarzda türkü okuma biçimi.
acı reçete acıreçete	Büyük bir ekonomik sorun karşısında halkın katlanmak zorunda kalacağı güçlükleri ifade etmekte kullanılan tamlama.
acı türleri acıtürleri	Kas acısı, duygusal acı, elem, üzüntü, ıstırap, zonklama, ağrı, sancı, sızı.
acil durum a:cildurum	Yangın, patlama, kimyasal maddelerden kaynaklanan yayılım, doğal afet gibi acil müdahale, ilkyardım veya tahliye gerektiren olaylar. *(Bazı akıllı telefonlara acil durum iletişimi için uydu bağlantısı eklenmiştir.)*
açı açı	Farklı noktalardan gelen iki ışının birleştiği alanın, derece ile ölçülen geometrik biçimi. *(Atatürk'ün Türkçeye kazandırdığı kelimelerden biridir.)*
açık açık	1- Tartışmaya yol açmayacak kadar belirgin ve kesin şey. 2- Herkesin görebileceği biçimde. Aleni, aşikâr, bariz, net. 3- Kolay anlaşılır, vazıh.
açık a açık/a:	Ağzın normal açıklığında, abartma durumunda ise dudakların kulağa doğru gerilerek çıkarılan a sesi. Ön damak a'sı. Ön a sesi. Örn: aç, at, av, çay, avcı kamera, zapt, arkadaş, kaya.
açık açık açıkaçık	Gizlemeksizin, herkesin önünde.

açı karşıaçı çekim a**çı** kar**şı**~a**çı**çe**kim**	Kişilerin yada nesnelerin aynı ölçekte karşıt çekimi.
açık e a**çık**/e:	1- Çene açık ve dili ileriye, damağa doğru yükselterek söylenen e sesi. İleri ünlü. Örn: ask**ɛr**, Az**ɛr**baycan, bir**ɛr**, cengâv**ɛr**, **ɛ**rk, k**ɛl**, **ɛ**rkete, öğr**ɛn**. 2- Kapalı ve orta e sesine göre daha açık söylenen e sesi. Diğer e sesleri gibi ön ve düz sestir. Kelimelerin başında, ortasında ve sonunda bulunabilir. Örn: s**ɛn**, **ɛr**, h**ɛr**, t**ɛr**. (R sesiyle biten birçok hecede açık e bulunur.)
açık futbol a**çık**futboL	Bir takımın maçta daima hücum etmeyi düşünerek oynaması.
açık golf a**çık**g**ôlf**	36 delikten oluşan ilk iki turdan sonra, berabere kalan oyuncular da dahil olmak üzere en iyi 70 oyuncuyla sınırlı olan, dört turlu (72 delikli) vuruşlu oyun turnuvası.
açık görüş a**çık**görüş	Özel günlerde tutukluların yakınlarıyla aralarında fiziksel bir engel olmadan yaptıkları görüşme.
açık hece a**çık**hece	Ünlüyle biten hece. Örn: **ba-ca**, sa-na.
açıkladı açıkLa**dı**	İlk kez yapılan bildirimler için kullanılan haber aktarma fiili.
açıklama açıkLa**ma**	1- Gerekli bilgileri verme, izah. 2- Resmî bir bildirimin haber yapılmadan önce bültende verilmesi için kullanılan aktarım sözcüğü. 3- Bilgi verme, öğretme amacıyla yazılan yazılarda başvurulan anlatım biçimi. *(Bir sözün açıklamasına, o sözün içinde yer alan kelimelerden birinin girmemesine dikkat edilmelidir.)*
açıklanma açıkLan**ma**	Ne olduğunu belirtme.
açıklık açık**Lık**	1- Sözcüklerin dinleyenlerce, belirgin biçimde algılanması. 2- Bir metinde kullanılan kelime ve ifadelerin maksat ve meramı doğru olarak ifade etmesi. 3- Anlatılanın kolayca anlaşılır olma özelliği.
açık oturum a**çık**oTurum	1- Bir veya birden fazla konunun, bir ya da iki sunucunun yönetiminde, üç ve daha fazla uzman konukla tartışıldığı radyo ve televizyon programı. 2- Sorunların dinleyiciler önünde tartışıldığı toplantı.
açık oylama a**çık**oyLa**ma**	Bir toplantıda yapılan oylamada kimin hangi yönde oy kullandığı açıkça belli olan oylama biçimi.
açık pozisyon a**çık**pozisyon	Bir işletmenin döviz borçlarının döviz varlıklarından daha fazla olması durumu.

açık reklam açıkreklâm	Belirli bir reklam kuşağı içinde açık ve anlaşılır bir şekilde yayımlanan tanıtım.
açık sesler açıksesler	Duyulurluğu kapalı seslere göre daha fazla olan ünlüler.
açık söyleniş açıksö:leniş	Dile getirilen düşüncenin sade bir dille okura aktarılması.
açık tını açıkTını	1- Kafa sesi, tiz ses. 2- Tatlı öykülerin ve çocuk masallarının anlatımında kullanılan tını. 3- Çınlama.
açık tribün açıktribün	Açık havadaki spor karşılaşmalarında seyircilerin oturduğu ve üstü kapalı olmayan bölüm.
açık uçlu soru açık uçLusoru	Konuğun, cevabını herhangi bir sınırlama olmaksızın verebileceği soru. Kapsamlı yorum beklenen soru.
açık ünlüler açıkünlüler	Dil aşağıda ve ağız açık durumdayken oluşan ünlüler: A, e, o, ö. *(Ünlülerin açıklığı, genişliklerine bağlıdır. En açıkları a ve e sesidir.)*
açık veri açıkveri	Herkes tarafından erişilerek serbestçe ve tekrar tekrar kullanılabilen, defalarca dağıtılabilen veriler.
açık vermek açıkvermek	Gizlenmek istenen bir olayı, bir düşünceyi veya durumu, elde olmayarak ortaya koymak, açıklamak.
açılım açıLım	Bir kısaltma veya formülün açık biçimi.
açılış açıLış	1- Bir yayın ya da programın, sinyal veya jenerik girişiyle yapılan ilk sunuşu. 2- Sesi çıkarırken ses yolunun açılması. 3- Tiyatroda prömiyer.
açılış anonsu açıLış anoNsu	Programın başında yapılan, kısa ve bilgilendirici anlatım. *(Bu tür anonslara; derin, bedeni gevşeten bir nefes alıp gülümseyerek başlamak, kameraya tedirgin ve gergin bakışları da ortadan kaldırarak sunucuya rahatlık sağlayacaktır.)*
açılış sekansı açıLışsekansı	Bir programın giriş bölümü.
açılış töreni açıLıştöreni	Bir açılışı kutlamak için yapılan toplantı.
açılma açıLma	1- Kamerada zoom yaparak görüntüyü genişletme. 2- Bir sinema filminin karanlıkta başladıktan sonra gitgide aydınlanarak görüntülerin belirmesi.
açılmak açıLmak	Bir ünlüden söz ederken, dili ağız boşluğuna iterek, bir tınıdan diğerine geçmek. Örn: e açılarak ɛ sesine geçmek.